

LİSANSLI DEPOCULUK

Hububatlar temel besin maddesi olmalarının yanı sıra, kırsal halkın önemli gelir kaynağı ve tarımsal sanayi için hammadde özelliği de taşımaktadır. Bu nedenle; tarımsal işletmeler için ürettikleri üründen daha fazla gelir sağlamak, tarıma dayalı sanayiciler için ise sürdürülebilir bir şekilde; ihtiyaç duyulan zamanda, yeterli miktar ve kalitede hammadde sağlamak ana amaçtır. Depolama imkanı olmayan çoğu üretici fiyatların düşük olduğu hasat döneminde ürünü satmak istediğinden peşin ödeme yapan satış yerlerine yönelmektedir. Ürünün bol olduğu hasat döneminde hammaddeyi istediği miktarda ve uygun fiyatla temin edebilen sanayi ise yıl içinde ürüne ulaşma zorluğu yaşamaktadır. Lisanslı depoculuk (LD), bu bağlamda arz ve talep edenlerin (işleyiciler) hedeflerine ulaşabilmesi için günümüzde en uygun sistem olarak görülmektedir. Kısaca lisanslı depoculuk; uzun süreli depolamaya elverişli ürünlerin uygun yöntemlerle, güvenli ve sağlıklı koşullarda, kalite sınıflarına göre depolanmasını sağlayan, hasat döneminde arz birikimini önleyen ve ürün ticaretini kolaylaştıran bir sistemdir.

Bu sistemin işleyişi için öncelikle yeterli miktarda ve standart kalitede, belirli bir süre saklanabilen tarımsal ürün bulunması gereklidir. Bu açıdan hububatlar depolama için en uygun ürün olarak görülmektedir. Günümüzde depolamaya en fazla konu olan ürünler buğday, arpa ve mısırdır. Ancak Türkiye şartlarında buğday ve arpada yeter miktarda ve standart kalitede üretim yapma zorluğu lisanslı depolar için olumsuz bir durum oluşturmaktadır. Özellikle farklı iklim ve toprak yapısına sahip ülkemizde çeşit ve yetiştirme tekniğine bağlı olarak çok farklı kalitelere üretim yapılmaktadır. Bu nedenle; üretimde kalite ve miktarda istikrarın sağlanması öncelikle aynı bölgelerde üretim yapan üreticilerin kaliteli sertifikalı çeşit kullanımına bağlıdır. Türkiye’de bugüne kadar 2018 yılı verilerine göre, tescil edilen ekmeklik buğday çeşit sayısı 276, makarnalık buğday 78, arpa 114 adet, üretim izni verilen ekmeklik buğday çeşit sayısı 92, makarnalık buğday 21, arpa ise 28 adettir. Bir önceki yıla oranla tescil edilen çeşit sayısındaki artış miktarı ekmeklik buğdayda %10,4, makarnalık buğdayda %6,9 ve arpada %21,3 düzeyindedir. Çeşit sayısının fazla olması ve sayının giderek hızlı bir şekilde artmaya devam etmesi, sınıflandırmada ve pazarlamada problem oluştururken, üretici açısından da risk teşkil etmektedir. Lisanslı depoculukta bu durum üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

Lisanslı depoculuk faaliyetleri, ürettikleri kaliteli ürünleri daha iyi fiyata satabilmeleri açısından öncelikle tarımsal üreticiler için önemli bir fırsat oluşturmaktadır. Aynı zamanda tarıma dayalı sanayiciler için İstedikleri zamanda ve miktarda kaliteli hammaddeyi tedarik edebilmek açısından ve Elektronik Ürün Senetlerinin piyasada alınıp satılmasının kolaylaştırılması ile alternatif yatırım aracı olması yönüyle de önem kazanmaktadır. Lisanslı depoculukta ABD ve Hindistan gibi başarılı örnekler bulunmasına karşın Türkiye’de istenilen seviyeye ulaşılamamıştır. Bu konuda sistemde yer alan birçok aktörden kaynaklı farklı problemler olduğu öne sürülmektedir. Araştırmada; araştırma kapsamındaki lisanslı depoların yapısal ve ekonomik yapısını, işleyişini ortaya koymak, lisanslı depoların hizmet verdiği alanda yetiştirilen aynı çeşit ve standarttaki buğday ve arpa miktarının depoları doldurabilme potansiyelini belirlemek, buğday ve arpa ticaretinde lisanslı depoculuğun mudilere sağlayacağı yararları hesaplamak, buğday ve arpa ticaretinde lisanslı depoculuğun farkındalık düzeyini saptamak, amaçlanmıştır. Lisanslı depoculuk sisteminde üreticiler, zahireciler, lisanslı depocular, borsalar, bankalar, sigorta şirketleri, tarıma dayalı sanayi işletmeleri ve kamu kurumları aktör olarak yer almaktadır.

Dünya’da ve Türkiye’de Lisanslı Depoculuk Sistemi:

Dünya’da tarımsal mamuller ve değerli madenler üzerine ilk futures sözleşmeler ve organize piyasalar 1700’lerin ilk yarısında Japonya’da yapılmaya başlamıştır. Resmi olarak dünyada

bilinen ilk vadeli işlem piyasası Dojima Pirinç Ticaret Borsası tarafından 1730 yılına Osaka'da kurularak, Osaka pirinç borsasında yapılan forward sözleşmeler resmen tanınmıştır. Japon feodal sisteminde toprak sahipleri, pirinç üretimlerini teminat göstermek kaydıyla ekonomide para gibi kabul gören alını sertifikaları çıkarmışlardır. Osaka, pirinç tarlalarına yakınlığı ve önemli bir liman şehri olması sebebiyle pirinç ticareti için bir merkez olmuştur.

Dünyada Lisanslı Depoculuk Örnekleri:

Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere ve Avrupa Birliği ülkelerinde başarılı bir şekilde uygulanan bu model, güçlü ve etkin tarımsal örgütlenme ile birlikte tarımsal piyasaların düzenlenmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde yüksek kapasiteli binin üzerinde, Hindistan'da ise sekiz bine yakın lisanslı depo faaliyet göstermektedir.

Dünya'da günümüze kadar gelişerek gelen ilk düzenli vadeli işlemler borsası Chicago'da 1848 yılında kurulmuştur. Bu borsada buğday ve mısır alım satımını nakit ve vadeli olarak yapmak, fiyat dalgalanmalarından korunmak amacıyla forward sözleşmelerini kullanmak ve bu sözleşmeler üzerinden işlem yapmak yaygın kullanılmıştır.

Amerika'da lisanslı depoculuk sistemi 1916 yılında başlamış olup tamamen özel sektör tarafından yürütülmektedir. ABD'de ürün borsacılığı sistemi başta spot işlemler yapan borsalardan vadeli işlem yapan borsalara dönüşmüştür. Ürün borsaları lisanslı depolarla entegre çalışmakta, teslim şartlı vadeli kontratlarda ürün teslimi lisanslı depolardan yapılmaktadır. ABD' de sistemin amacı; ürünlerin sağlıklı koşullarda kalitelerine göre sınıflandırılarak ve uygun ücretlerle depolanması sağlanarak Yerel Çiftlik Program amaçlarına hizmet etmek ve uluslararası ürün taleplerine zamanında yanıt vererek piyasanın düzenlenmesini amaçlamaktadır. ABD'de firmalar dünya çapında lisanslı depo ağı oluşturarak ürünlerin ticaret ve pazarlamasına hakimdirler. Ürün fiyatları borsalarda belirlenmektedir. Devlet ise üretim, alım ve satıma doğrudan dahil olmamakta, stratejik ihtiyaçları karşılığında aldığı ürünleri lisanslı depolarda muhafaza etmektedir. Sistemin gelişmişliği neticesinde ABD şu an dünya mal borsacılığının merkezi olmuştur.

AB ülkeleri ise 1962'den bu yana Ortak Tarım Politikası kapsamında üreticiler çeşitli uygulamalarla desteklendikleri için lisanslı depoculuk sistemine gerek duyulmamıştır. Bazı Doğu Avrupa ülkelerinde (Bulgaristan, Slovakya, Polonya ve Macaristan) lisanslı depoculuk uygulamaları mevcuttur.

Türkiye'de Lisanslı Depoculuk Sistemi:

Dünyada uzun yıllardır kullanılan lisanslı depoculuk sistemi Türkiye'de 2011 yılında uygulanmaya başlamıştır. 2005 yılında, Tarım ürünleri ticaretini kolaylaştırmak, depolanması için yaygın bir sistem oluşturmak, ürün sahiplerinin mallarının emniyetini sağlamak ve kalitesini korumak, ürünlerin sınıf ve derecelerinin yetkili sınıflandırıcılar tarafından saptanmasını sağlamak, tarım ürünleri lisanslı depo işleticilerinin kişiler arasında ayırım yapmaksızın tarım ürünlerini kabul etmelerini temin etmek, ürünlerin mülkiyetini temsil eden

ve finansmanını, satışını ve teslimini sağlayan ürün senedi çıkartmak ve standartları belirlenmiş tarım ürünlerinin ticaretini geliştirmek üzere, tarım ürünleri lisanslı depoculuk sisteminin kuruluş, işleyiş ve denetimine ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla “5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu” çıkarılmıştır. Kanun çıkarılmasına rağmen uygulamaya ancak 6 yıl sonra geçilebilmiştir. Sistemin altyapısına yönelik çalışmaların Türkiye’de geç başlamasının en önemli nedeni yeterli miktar ve kalitede standart ürün bulunamamasıdır.

Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu; tarım ürünlerinin standartları belirlenerek emniyetli ve sağlıklı koşullarda depolanması ile ürün senetleri vasıtasıyla ticaretinin kolaylaştırılması amaçlarıyla, lisanslı depo işletmelerinin ve yetkili sınıflandırıcıların kuruluş, işleyiş ve denetimine ilişkin usul ve esaslar ile lisanslı depoculuk sistemine dair diğer hususları kapsamaktadır.

Kanunda;

- **Fon:** Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonunu,
- **Lisanslı depo teminatı:** Bakanlık tarafından kabul edilen nakit, banka teminat mektubu, Devlet tahvili, hisse senedi, gayrimenkul rehini, sigorta teminatı ve nakde çevrilebilir diğer güvenceleri,
- **Lisans:** Bakanlıkça verilen faaliyet iznini gösterir belgeyi,
- **Ürün senedi:** Ürünlerin mülkiyetini temsil ve rehinini temin eden, lisanslı depo işleticisince nama veya emre düzenlenmiş, teminat olarak verilebilen, ciro edilebilen veya edilemeyen ve bu Kanunda öngörülmeven durumlarda Türk Ticaret Kanunu’nda düzenlenen makbuz senedi hükümlerine tâbi olan kıymetli evrakı,
- **Depolama hizmetleri:** Lisanslı depoya kabul edilen ürünlerin tartılması, boşaltılması, yüklenmesi, taşınması, nakliyesi, depolamaya ve şartlara uygun hale getirilmesi ve depolanması, ürün ambalajlarının onarılması, ürünün depodan çıkarılması gibi hizmetleri,
- **Mudi:** Depolama hizmetleri için ürününü lisanslı depoya teslim eden veya lisanslı depo işletmesince düzenlenen ürün senedini mevzuata uygun olarak elinde bulunduran gerçek veya tüzel kişiyi,
- **Yetkili sınıflandırıcı:** Bu Kanun kapsamında lisans almış olan ve tarım ürünlerini analiz eden, ürünün nitelik ve özelliklerini belirleyen, standartlara uygun olarak sınıflandıran ve bu durumu belgelendiren laboratuvarları işleten gerçek ve tüzel kişileri,
- **Depolama hizmetleri:** Lisanslı depoya kabul edilen ürünlerin tartılması, boşaltılması, yüklenmesi, taşınması, nakliyesi, depolamaya ve şartlara uygun hale getirilmesi ve depolanması, ürün ambalajlarının onarılması, ürünün depodan çıkarılması gibi hizmetleri ifade etmektedir.

Lisanslı depoculuk sistemi ile;

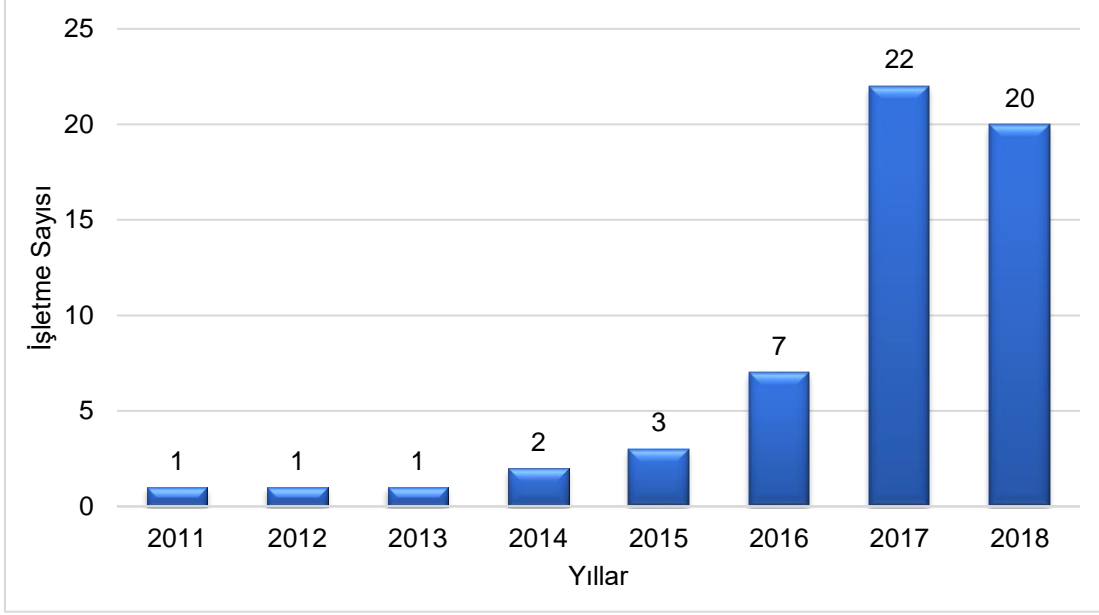
- Hasat dönemlerinde tarım ürünlerindeki arz yığılması nedeniyle oluşan fiyat düşüşlerinin önlenmesi ve piyasanın dengelenmesi,
- Özellikle finansman sıkıntısı çeken küçük çiftçiler ile ürün sahiplerinin, lisanslı depolara verdikleri ürünleri karşılığında aldıkları ürün senetleri aracılığıyla bankalardan kredi ve finansman sağlamaları,

- Tarım ürünleri ticaretinin herkesçe kabul gören standartları belirlenmiş ürünler üzerinden yapılması, kaliteli üretimin teşvik edilmesi, güvenli bir piyasanın oluşturulması,
- Tarım ürünleri ticaretinin kayıt altına alınması,
- Tarım ürünleri ticaretinde özel sektör katılımının artırılması,
- Üretimde ve fiyatlandırmada Devlet müdahalelerinin asgariye indirilmesi, bu alana yönelik yapılan yüksek harcamalardan önemli tasarruf sağlanması, serbest piyasa ve fiyat oluşumunu bozan müdahalelerden uzaklaşılması,
- Tarım ürünleri üreticileri açısından kolay pazarlanabilen, iyi muhafaza edilen ve nakliye masrafları en aza indirilmiş bir sistemle istikrarlı ve daha yüksek bir gelir seviyesi elde edilmesi,
- Yatırımcılar için dövize, altına, hisse senedine, faize ve benzerlerine alternatif yeni bir yatırım aracı sağlanması,
- Ürün ticareti ile uğraşan tacir ve sanayicilerimizce, kalitesi bilimsel ölçütlere göre belirlenmiş ve fiyat istikrarı sağlanmış ürünlerin kolayca temini,
- Tarım ürünlerinin, fizikî mal ve numune gösterilmesine ve teslimine gerek olmaksızın ürün senetleri veya elektronik ürün senetleri aracılığıyla ticaretinin yapılması,
- Standardı belirlenmiş ürün ve lisanslı depo sistemiyle, tarım ürünlerinde vadeli işlem ve opsiyon piyasalarına geçilmesi,
- Ürün depolanması, bankacılık ve sigorta sektörü açısından yeni iş alanlarının oluşturulması,
- Ülkemizin yakınında bulunduğu Orta Doğu, Balkanlar, Türkî Cumhuriyetler ve Asya coğrafyasındaki tarım ürünleri ticaretinde de önemli rol üstlenmesi ve pay sahibi olunması hedeflenmiştir.

Gölbaşı Ahıboz Köyündeki Ankara Ticaret Borsası arazisi üzerinde kurulan "ATB Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş." tesisinde, örnekleri ABD'de bulunan elektronik hububat borsasında ürünler RFID kartlarla sisteme tanıtılarak elektronik imza ile gerçekleştirilen seansa geçilmektedir. Seanslara uzaktan erişim ve elektronik ortamda ürün senedi / elektronik ürün senedi ile hububat ticareti mümkün hale gelmiştir.

Halihazırda lisanslı depoculuk faaliyeti için 23.10.2018 tarihi itibariyle 142 adet kuruluş izni ve 58 adet lisans alan anonim şirket bulunmaktadır. Türkiye'de 2012-2017 yılına kadar toplam 16 işletme lisans alırken 2017 yılında 22, 2018 yılında 20 işletme lisans almış ve toplamda işletme sayısı 58'e ulaşmıştır. Ticaret Bakanlığı verilerine göre mevcut toplam lisanslı depo kapasitesi 2.838.417 ton, kuruluş izni alan 142 işletmenin toplam kapasitesi 12.077.520 ton olarak öngörülmektedir.

Yıllara göre lisans alan depo işletmesi sayısı

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Lisanslı depo sayısı ve kapasitesi

Kuruluş İzni Verilen Lisanslı Depo İşletmesi	142
Lisans Verilen Lisanslı Depo İşletmesi	58
Yetkilendirilen Ticaret Borsası	10
Yetkili Sınıflandırıcı	14
Referans Yetkili Sınıflandırıcı	4
Mevcut Toplam Lisanslı Depo Kapasitesi	2.838.417 TON
142 Şirketin Öngörülen Toplam Kapasitesi	12.077.520 TON

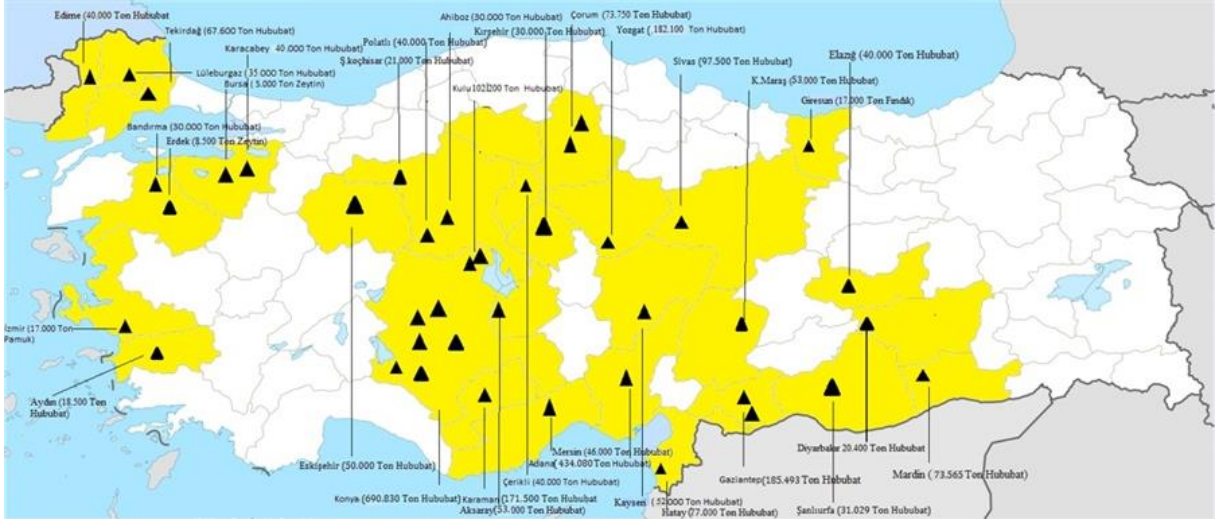
Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Ürün senedi alım satımında lisans alan depoların yoğun olduğu illerde yer alan 9 adet Ticaret Borsası Yetkilendirilmiştir. Yetkilendirilen Ticaret Borsaları: Ankara, Polatlı, Bandırma, Lüleburgaz, Çorum, Düzce, İzmir, Konya ve Gaziantep Ticaret borsası.

Yetkili sınıflandırıcı olarak faaliyet izni alan 14 adet Laboratuvar toplamda 58 depoya hizmet vermektedir. Bunlardan biriside Ankara Ticaret Borsası Hububat Teknolojileri Laboratuvarı'dır.

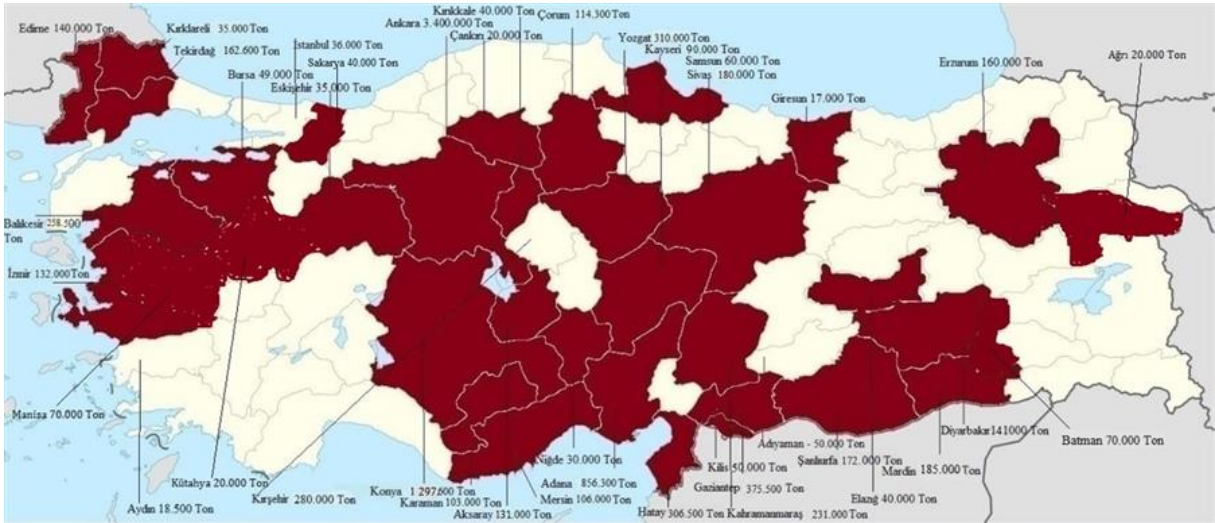
Kuruluş izni alan işletmelerin mevcut ve potansiyel kapasitesinin Hububat, baklagiller ve yağlı tohumlu bitkilerde diğer ürünlere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca mevcut depoların Orta Anadolu bölgesinde ve hububat üretilen alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Sisteme konu olan ürünler; Hububat, baklagiller, yağlı tohumlar, pamuk, fındık, zeytin, zeytinyağı, kuru kayısı, kuru üzüm ve antepfıstığıdır.

Faaliyet İzni Alan Lisanslı Depoların İllere Göre Dağılımı

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Kuruluş İzni Alan Lisanslı Depoların İllere Göre Dağılımı

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Lisanslı Depoculuk Sisteminin İşleyişi

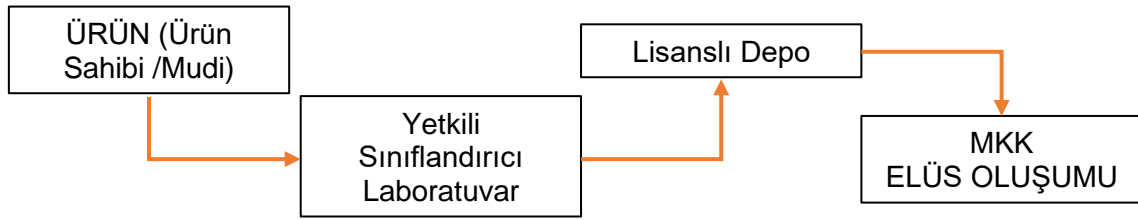
Mudiler tarafından lisanslı depoya getirilen ürün ilk olarak yetkili sınıflandırıcı laboratuvar tarafından numune alınarak analize tabi tutulmaktadır. Sınıflandırma yapıldıktan sonra lisanslı depoya alınmakta ve Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) düzenlenmektedir. Lisanslı depolara ürünlerini teslim eden ve bunun karşılığında ürün senedini alan mudiler, diledikleri zaman ellerindeki ürün senetlerini ürün ihtisas borsasında veya bu borsa faaliyete geçinceye kadar yetkilendirilen ticaret borsalarında satılabilmektedir. Tacirler ve sanayiciler ise ihtiyaç duydukları miktar ve kalitedeki ürünleri ürün senetleri vasıtasıyla tedarik edebilmektedir.

Ürün çıkışında lisanslı depoya sınıfına göre depolanan ürünü, ürün sahibi ELÜS'ü iptal ederek ve talebi olduğunda tekrar yetkili sınıflandırıcı laboratuvarda analiz ettirerek teslim alabilmektedir.

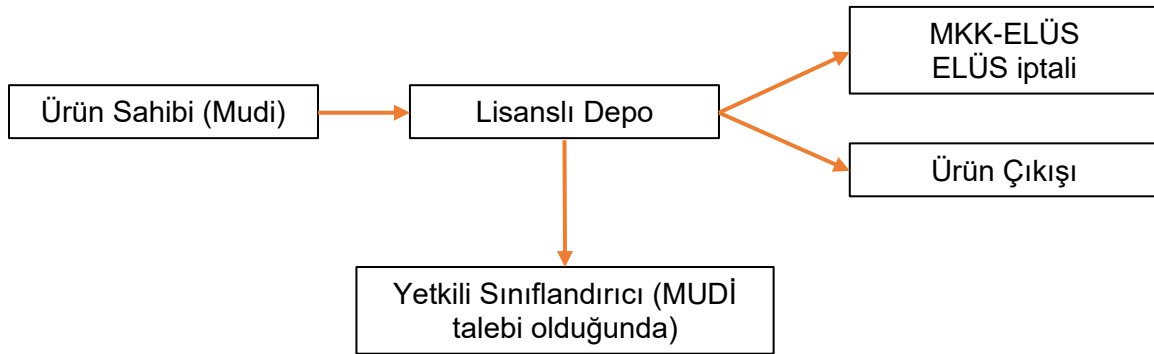
Lisanslı depo işleticisi, mudinin talebi üzerine, hukuken geçerli bir mazereti olmadıkça gecikmeksizin ürünü teslim eder. Ürünün tesliminde bu ürüne ait ürün senedini geri alır ve iptal eder. Mudilerin ellerindeki ürün senetlerini satmak yerine teminat olarak göstererek karşılığında kredi kullanma imkânı da bulunmaktadır.

Sistemin işleyişi ürün girişi, çıkışı ve ELÜS oluşumu aşağıda çizelgeler halinde gösterilmektedir.

Ürün Girişi

Ürün Çıkışı

ELÜS Satışı

